

“HASTA” VE “HASTA ÇOCUK” İSİMLİ MANZUM HİKÂYELERİN MUKAYESELİ TAHLİLİ

Sinan ÇİTÇİ*

Özet

Bugüne kadar yapılmış pek çok çalışmada Tevfik Fikret ve Mehmet Akif, sathi ve ideolojik bakış açıları yüzünden her anlamda birbirinin zıddı ve muhalifi gibi takdim edilmiştir. Hâlbuki her ikisi de aynı zaman ve muhitte, aynı milletin çocukları olarak dünyaya gelmiş ve birbirine çok benzeyen sosyal, siyasi, edebî ve kültürel atmosfer içinde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bunun doğal neticesi olarak çoğu zaman benzer duyguları hissetmiş ve o duyguların tesiri altında Türk edebiyatına birbirine çok benzeyen şiirleri hediye etmişlerdir. Münhasıran “Hasta Çocuk” ve “Hasta” şiirlerini baz alan bu çalışma, bize Tevfik Fikret ile Mehmet Akif’in sanat anlayışları itibariyle ana çizgilerde tam bir benzerlik içinde olduklarını fakat ayrıntılarda birbirlerinden ayrıldıklarını göstermiştir. Çalışmada öncelikle her iki manzum hikâyenin kısa bir özeti verilmiş, daha sonra manzumelerdeki benzeşen ve ayrışan yönler mukayeseli bir şekilde tahlil edilmiştir. Son olarak da bu çalışmanın, Tevfik Fikret ve Mehmet Akif’le ilgili klişeleşmiş kanaatleri ve ifadeleri cerh ettiği ifade edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tevfik Fikret, Mehmet Akif, şiir, benzerlik, farklılık.

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF VERSIFIED STORIES CALLED “ILL” AND “SICK CHILD”

Abstract

Tevfik Fikret and Mehmet Akif have been presented as contrary and converse to each other at all points in many studies done so far because of superficial and ideological viewpoints. However, both of them came into the world at the same period and environment as a child of same nation and continued their lives in a similar social, political, literal and cultural ambience. As a natural consequence of it, Both mostly felt similar emotions and gave similar poems to Turkish literature as a gift under influence of these emotions. This study which exclusively predicates “Hasta (ill)” and “Hasta Çocuk (Sick Child)” poems on has shown us that Tevfik Fikret and Mehmet Akif are completely alike in the essentials of their senses of art but are different from each other in the details. In this study, firstly both poems’ stories were summarized and later the analogous and separate aspects in both poems were comparatively analyzed. Finally, It was stated that this study refused the stereotyped opinions and expressions regarding Tevfik Fikret and Mehmet Akif.

Keywords: Tevfik Fikret, Mehmet Akif, poem, resemblance, difference.

* Yrd. Doç. Dr.; İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, sinancitci@gmail.com.

Giriş

Geçmişten bu yana pek çok ve çeşitli tariflerinin yapılmış olmasına rağmen, hemen hiç kimse şiirin, şairinin duygu ve düşüncesinden tamamıyla bağımsız olduğunu iddia edememiştir. Ne kadar ilhama müstenit olursa olsun - ki o ilhamın da pek çok kaynağı vardır - bütün duygu ve düşüncelerin - İngiliz edebiyat tarihçisi Hippolyte Taine'ın formülize ettiği - zaman-ırk-muhit üçlemesi (trilogy) gibi fakat bunlarla da sınırlanamayan, muhtelif pek çok faktörün tesiri altında olduğu inkâr edilemez. Dolayısıyla beslenme kaynaklarının farklılığına bağlı olarak her ne kadar farklı inanç, ideal ve yaşam tarzlarına sahip olsalar da müşterek zaman, muhit ve millete mensup olan şairlerin ayniyet ölçüsünde benzer duygu ve düşünceleri terennüm etmeleri kadar tabii bir şey yoktur. Bu tabiiliği, Araplar: “insan, ibnü’z-zaman (zamanının çocuğu)”dır diyerek, Almanlar da “zeitgeist (zamanın ruhu)” kavramıyla ifade etmeye çalışırlar. Ahmet Hamdi Tanpınar, meşhur edebiyat tarihinde, zamanın ruhunun fertlere sirayetini anlatırken Evliya Çelebi ile III. Ahmet’in sefiri Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi’nin Batı’ya bakışları arasındaki farkı örnek verir (Tanpınar, 1988, s. 43-44). Tanpınar’ın tarihin derinliklerinden çıkardığı bu sosyolojik tespit, zamanın ve şartların fertler üzerindeki tesirini göstermesi bakımından oldukça manidardır. Bâkî’nin kasidelerinde Kanunî devrinin azamet ve ihtişamını, Nedim’in gazellerinde Lale devrinin şuh ve rindâne havasını görüp kokladığımız gibi Tevfik Fikret ve Mehmet Akif gibi kimselerin şiirlerinde de inhitat devrinin inkırazlarını rahatlıkla görebiliriz. Bunun Batı edebiyatlarındaki karşılığı “mal du siècle (çağ hastalığı)”dır (Kaplan, 1997, s. 32). Mariz bir asrın (Kaplan, 1997, s. 32-33) ve hasta bir devletin¹ vatandaşları olarak dünyaya gözlerini açan Tevfik Fikret ve Mehmet Akif, - aralarındaki kısa zaman farkına rağmen - hem verem, sıtma, kolera gibi fizyolojik hastalıkların hem de muhtelif sârî hastalıklar şeklinde nükseden ve cemiyeti saran içtimai rahatsızlıkların bütününe şahit olmuş ve ıstıraplarını vicdanlarında hissetmiş kimselerdir. Bu ihsâs ve ihtisâs, Türk edebiyatında “düşman kardeşler” olarak bilinen bu şairlere hasta bir çocuk etrafında birer manzume de yazdırır. Biz, bu makalede aynı konu etrafında yazılmış iki manzum hikâyenin önce özetini sonra da benzeşen ve ayrışan yönlerini tespit etmeye çalışacağız.

Tevfik Fikret’in “Hasta Çocuk” manzumesinin hikâyesi şöyledir (Parlatır Çetin, 2004, s. 284-286): Yağmurlu ve rüzgârlı bir kış gününde kimsesiz bir dul kadın, evine gelen doktora hummaya tutulmuş çocuğunu gösterir. Çocuk ateşler içinde yatmaktadır. Zavallı anne de sekiz

¹ Rusların “Balnoy Çalevik” diye taktıkları bu tabir, dünya siyasî literatürüne olduğu gibi garip bir kabullenişle Türk siyasî literatürüne de “Hasta Adam” olarak girmiş ve sıklıkla kullanılmıştır.

gündür rahatını ve uykusunu terk etmiş, hasta yatağının etrafında gezip durmaktadır. Annenin tek arzusu, yatakta dermansız yatan evladının tekrar ayağa kalkmasıdır. Kadının ruhu, kurtuluş ümidiyle çirpırır. Çocuk sekizinci gün bir parça iyileşirse de ara sıra gelen nöbetler çocuğun hâlini harap etmiştir. Anne buna dayanamaz ve doktorun: “*Merak etmeyin hanım, hummâ*” diyerek (Parlatır Çetin, 2004, s. 284) kendisini teskin ve teselli etmesine karşılık çoşan merhametiyle şöyle der:

Hayır, Hudâ’ya emânet, neden merâk edeyim?

Fakat kuzum, ne kadar olsa ben de vâlideyim!

Sekiz gün oldu, harâret devam edip duruyor,

Bakın, nabızları bî-çârenin nasıl vuruyor.

Sarardı, korkuyor insân bakınca ellerine (Parlatır Çetin, 2004, s. 284).

Ara ara çocuğu bir baş ağrısı tutar ve bu baş ağrısıyla çocuk sayıklamaya başlar. Çocuğun bu hâlini gören anne, bir taraftan ağlar diğer taraftan hayalinde felaket tabloları çizmeye başlar² (Kaplan, 1994, s. 250-257). Gözünün nuru çocuğunun ölüp toprak olduğunu, bu yükselen feryatların da aslında birer mezar iniltisi olduğunu tasavvur eder ve bu kötü felaket tablosundan sıyrılıp çıkmak için ellerini kaldırıp Allah’tan yardım ister. Çünkü kadının, çocuğundan başka kimsesi yoktur. Ömrünün tek semeresi, bu çocuk olduğu için onun ikbâlini arzular. Kadının nevhâlarıyla çizdiği felaket tablolarına doktor müdahale eder ve bir hüsn-i talil ile “Sakin hanım, bu bedbîn ve karamsar hislerinizi kabartmayın. Bakın hava ne güzel açtı, demek ki çocuk da yakında şifa bulacak.” diyerek onu teskin ve teselli eder. Şiirin sonunda Fikret, çocuğun hastalıktan kurtulduğunu ve şimdi güçlü kuvvetli bir delikanlı olduğunu ama annesinin hâlâ onun üzerine titrediğini iki mısra ile anlatır:

“Çocuk, o şimdi kavî bir civân; fakat mâder,

Zavallı, üstüne hâlâ çocuk gibi titrer” (Parlatır Çetin, 2004, s. 286).

Mehmet Akif’in “Hasta” manzumesini yazmasına sebep olan vakayı ise Midhat Cemal şöyle anlatır:

Akif, Halkalı Ziraat Mektebinde edebiyat hocası iken bu mektepte cenup vilayetlerinden gelmiş Ahmet isminde bir çocuk vardır. Okuyucuya “Hasta” diye

² Yahya Kemal’in kelimelerle musiki meydana getirmesine mukabil Tefik Fikret, kelimelerle resim çizer. İkisinin mukayesesi hakkında detaylı bilgi için bk.

takdim edilen kişi, bu çocuktur. Ahmet'in ne annesi ne de babası vardır. Bir tek kardeşi vardır. O da gözünü abisine dikmiş. Onun okuyacağını ve ileride refaha kavuşacaklarını ümit eder. Ahmet'in verem olduğuna mektepte inanmıyorlar. Bir defa verem olduğunu kendisi söylüyor. Sonra da çocuk değil mi, özeniyor. Ve mektebin hekimleri Ahmet'in vehmini tedavi ediyorlar. Doktorların inanmadıkları verem hastalığı Ahmet'i her gün öldürmekte devam ediyor. Fakat hekimler musırr. Ahmet vehimden zayıflıyor, vehmin de ilacı olmadığı için çocuğu telkinle iyi etmeye karar veriyorlar. Leblebi unundan haplar yaptırarak Ahmet'e tenbih ediyorlar. Her gün bunlardan 4 tane alacak, 15 gün sonra kendisine bir fenalık gelecek, o gün ya kurtulacak ya ölecek. Hakikaten on beşinci gece fenalaşıyor. Fakat zavallı Ahmet seviniyor çünkü ölmüyor (Kuntay, 2001, s. 81).

Şiir bir diyalogla başlıyor. Bu güne kadar doktor hastalığının olmadığına ve kuruntu yaptığına inandığı için Ahmet'i soymadan ceketinin veya kaputunun üstünden dinler. Bu sefer okulun müdürü çocuğun soyularak dinlenilmesini ister. Ahmet; uzun boylu, zayıf ve hastalıktan rengi uçmuş, gözleri çökmüş bir vaziyette adeta kemik külçesi hâline gelmiştir. Bu mısralarda Akif, oldukça tesirli bir hasta tasviri yapar. Doktor, Ahmet'i adam akıllı muayene edince akciğerinin sol üst tarafından çürümeye başladığını ve ancak üç beş günlük ömrü olduğunu görür. Bunun üzerine evvelki teşhisinde isabetsiz olduğunu örtmek için mektebin müdürüne:

- Ben zaten işin,

Bir ay evvel biliyordum ne vahîm olduğunu...

Bana ihtara ne hâcet, a beyim, şimdi bunu?

Ma'mâfih yeniden bir bakalım dikkatle:

Hükmü kat'î verelim, etmeye gelmez acele (Ersoy, 2006, s. 11).

der. Böylece doktor, daha önceki teşhisinin yanlışlığını örtmek için aslında çok dikkatli ve temkinli bir kişi olduğunu ima etmeye çalışır. Bunu teyit için çocuk içeri girdiğinde ona: *Otur oğlum, seni dikkatlice bir dinleyelim...* der (Ersoy, 2006, s. 12). Fakat sadece nefes alışına ve nabzına bakarak yine üstün körü muayene eder. Muayenenin sonunda doktor; arsenik hapları ve kodeinin yanı sıra hava değişimi vermek ister. Fakat müdür bey, çocuğu hava değişimine çıkarmanın onu ölüme göndermek olduğunu söyler. Ama doktor artık yapılacak bir şey olmadığını, en fazla bir hafta yaşayabileceğini, bu zaman zarfında veremin başkalarına da sirayet edebileceğini ihtar eder. Bunun üzerine müdür, bir belletmen çağırarak hava değişimine gitmek için Ahmet'i ikna etmesini ister. Belletmen, Ahmet'i ikna etmeye çalışır. Fakat Ahmet,

her şeyin farkındadır. Hastalığının mektepteki diğer öğrencilere de sirayet etmemesi için orada tutulmayacağını anlar ve kaderine razı olur. Mektebin son sınıf öğrencilerinden iki vicdanlı arkadaşı, Ahmet’in koluna girer ve ağlamaklı gözlerle onu öpüp mektebin kapısına gelen paytona bindirerek yollarlar.

1) Benzeşen Yönler

“Hasta Çocuk”, Tevfik Fikret’in Rezaizâde Ekrem Bey’in tavassutuyla 1896 Şubat’ında *Servet-i Fünûn* dergisinin başına geçtikten hemen sonra yayımladığı ilk şiiri (Fikret, 1311, s. 354) ve *Rübâb-ı Şikeste*’nin yedinci manzumesidir. Bu şiirle ilk defa kendi üslubunu bulmuş olan Fikret’le karşılaşırız (Akyüz, ?, s. 95). “Hasta” manzumesi ise 27 Ağustos 1908’de yayın hayatına başlayan *Sırat-ı Müstakim*’in beşinci sayısında, “Safahât-ı Hayattan” üst başlığı altında neşredilmiş (Akif, 1908) ve başındaki isimsiz mukaddime istisna edilecek olursa Akif’in *Safahât*’taki ikinci manzumesidir. Daha önceki “Fatih Camii” şiirinin tasvirde kalan özellikleriyle Muallim Naci ve Feyzi tarzındaki ilk dönem şiirlerine benzediğini nazara aldığımızda ve bunu Akif’in haklı şöhretine sebebiyet veren şairliğiyle kıyas ettiğimizde, “Hasta” manzumesini, *Safahât*’ın gerçek mübeşşiri kabul etmek durumunda kalırız.

Fransız Parnasyenlerinden François Coppée’nin öğrencisi Fikret de natüralizmin eşiklerinde gezecek kadar realist olan Sadi’nin öğrencisi Akif de söz konusu şiirlerini “safahât-ı hayat”tan almışlardır. Ruşen Eşref, Fikret’ten naklen bu şiirin Haluk’un bir hastalığı münasebetiyle yazıldığını söylerse de Mehmet Kaplan, birtakım ikna edici delillerle bunun mümkün olmadığını iddiaya koyulur ve manzumenin François Coppée örnek alınarak yazıldığını şu şekilde ifade eder³ (Ruşen Eşref, 1919, s. 108; Tanpınar, 1995, s. 262).

Fikret bazı şiirlerinin konusunu kendi hayatından almıştır. Fakat okuduğu ve yabancı örneklerin tesiri altında kaldığı da inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Şiirlerinde fakir ailelerden, dul kadınlardan ve hastalardan bahseden François Coppée’nin birçok şiirinde hasta başında bir doktorla konuşma sahnesine rastgelinir. Mesela *Contes et Poésies* adlı şiir kitabında “La Marchande des journaux” adlı uzun manzumede yaşlı bir ninenin yetim bir çocuğu vardır. Çocuk hastalıktadır; ninenin bütün ihtimâmı onun üzerinde toplanmıştır. Fakat çocuk fazla yaşayamaz, ölür. Keza *Les Humbles*’deki “La Nourrice” adlı manzumede hasta bir çocuğun ölümüne şahit oluruz. “La Veillée” adlı manzumede bir hastanın başında bir doktorla bir

³ “Daha şair, Aksaray’daki evlerinde otururken ve Haluk çok küçükken bir akşam çocuğa ansızın nöbet gelmiş. O zaman babasının muhayyilesinde ‘Hasta Çocuk’ doğmuş.” Tanpınar da aynı hususu ifade eder.

kadın konuşurlar. Fikret'in 'Hasta Çocuk' manzumesini aynen bunlardan birine bağlamak mümkün değildir. Fakat Fikret'in bu eserini yazarken Coppée'yi örnek aldığı muhakkaktır (Kaplan, 1997, s. 140).

Midhat Cemal de Akif'in "Hasta" manzumesinin Halkalı Baytar Mektebinde karşılaşılan bir vaka münasebetiyle yazıldığını söyler ve vakanın şairin üzerindeki tesirini ifade sadedinde *Akif bana iki defa ağladığını söyledi. Bir bu çocuğu yazarken, bir de Süleymaniye Kürsüsünde inkiraz tasvîr ederken* der (Kuntay, 2001, s. 81-82).

Pek çok yönden benzerlikler arz eden iki manzume de diyalogla başlar. Tevfik Fikret'in "Hasta Çocuk"unda diyalog, daha ziyade doktorla dul anne arasında geçer. Akif'in başlangıç diyalogu da doktorla çocuğun velisi konumundaki mektebin müdürü arasında geçer. Her iki şiirde de diyalogların mevzuu hastaların hâl-i hazırdaki durumudur. Söz konusu şiirlere mevzuların özelinden kurtularak bakacak olursak bu diyaloglarda şairlerle okuyucuları arasında devrin hastalıklarını konu edinen muhavereler olduğunu görebiliriz. Yani Fikret'in de Akif'in de muhataplarına basit bir hastalık vakasını tahkiye etmekten ve okuyucuda melankolik ruh hâlleri oluşturmaktan öte düşüncelerinin olduğunu söyleyebilir ve bu iddiayı teyit edecek delilleri de mısralardan çıkartabiliriz. Fikret:

Nedir iniltisi hâriçte bâd-ı sermânın?

Bükâsı hastaya ait midir şu bârânın?

Teessürât-ı beşerden gelir mi dehre melâl

Zehî tasavvur-ı bâtil, zehî hayal-i muhâl (Parlatır Çetin, 2004, s. 285).

derken hususi bir vakadan umumi bir neticeyi ima eder. Unutulmamalı ki "Hasta Çocuk", Edebiyat-ı Cedîde devrinde Fikret'in *Servet-i Fünûn* dergisinde çıkan ilk şiiridir ve meşrutiyetin ilanına 12 sene vardır. Mevzudan üslûba kadar bütünüyle devre hâkim olan unsur ise; hüznün ve melalle karışık bir maraziliktir. "Maraz" ve onun *Servet-i Fünûn* sanatında ete kemiğe bürünmüş şekli olan "verem" kadar bu devri bütünüyle kuşatan ve ifade eden ikinci bir kelime bulmak oldukça güçtür (Kaplan, 1995, s. 456). Fakat Akif'in "Hasta" şiirinde devir için yaptığı tenkitler ve tarizler ise daha yoğun ve daha açıktır. Daha ilk mısradaki Akif: *Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz* diyerek şiire bir tarizle başlar (Ersoy, 2006, s. 11). Çünkü doktor o güne kadar hastayı soymadan dinlemiş; yani üstünkörü muayene etmiştir. Aslında bu mısradaki bütün bir devrin tenkidi vardır. Mithat Cemal, bu mısra ile ilgili olarak pek çoğu II. Abdülhamid devrinde açılan *Yatı mekteplerindeki umumî ve resmî merhametlerin yüzüne karşı bu mısra ne*

acı sayhaydı der (Kuntay, 2001, s. 81). Şiirde gördüğümüz ikinci tariz ise hekimin veremi, göğüs nezlesi zannedecek kadar cahil ve ehliyetsiz olduğunun vurgulanmasıdır. Hele hasta çocuğun; doktorun ve mektep müdürünün yüzüne karşı: *Ben zaten işin / Bir ay evvel biliyordum ne vahim olduğunu... / Bana ihtara ne hâcet, a beyim şimdi bunu?* demesi ise zamanın Osmanlı tabâbetine yapılmış bir tenkittir (Ersoy, 2006, s. 11). Hastanın: *Kimsesiz bir çocuğum, nerde gider yer bulurum? / Etmeyin, sonra sokaklarda perîşân olurum!* şeklindeki feryatları ise sosyal ve siyasi yapının yıpratıcılığını ve öldürücülüğünü ima eder (Ersoy, 2006, s. 13). Kısacası, her iki manzumede de çok perdeli bir şekilde ferdi ve cüzi hastalıklardan içtimai ve umumi problemlere dehlizler açıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu tenkitlerin, Akif’in şiirinde daha açık, yoğun ve tesirli olması, yaşanmış pek çok sıkıntıdan sonra II. Abdülhamid devrinin sona ermesi ve II. Meşrutiyet’in ilanının ilk etapta sağladığı basın hürriyetinden kaynaklanmaktadır.

Manzumeler şekil özellikleri açısından da birbirine çok benzer. Her ikisi de manzum hikâyedir ve ikişer bentten meydana gelmiştir. Divan şiirinde olduğu gibi mesnevi nazım şekli kullanılmıştır. Fikret’in “Hasta Çocuk”u da Akif’in “Hasta” manzumesi de genel itibariyle mesnevi nazım şekliyle (aa/bb/cc) kafiyelenmiştir. “Hasta Çocuk”ta genellikle yarım ve tam kafiye ile kuvvetli bir redif kullanımı göze çarparken, “Hasta”da tam ve zengin kafiye ile nispeten çok daha az redif kullanıldığı görülür. Ayrıca her iki manzume de aruz vezniyle yazılmıştır. Tevfik Fikret’in “Hasta Çocuk” manzumesi, aruzun (mefâilün/feilâtün/mefâilün/feilün) kalıbıyla, Mehmet Akif’in “Hasta” manzumesi ise (feilâtün/feilâtün/feilâtün/feilün) kalıbıyla yazılmıştır. Manzumeler terkiplere fazla iltifat edilmemesi ve sade dil tercihi gibi hususiyetleriyle de birbirlerine benzer. Tevfik Fikret’in 66 mısralık “Hasta Çocuk”unda on sekiz, Akif’in 114 mısralık “Hasta”sında ise üçü mükerrer on beş adet terkip kullanılmıştır. Fikret’in şiirinin 1896’da yani Mehmet Emin’in *Türkçe Şiirler*’inin (Mehmed Emin, 1316/1899) neşrinden yaklaşık üç sene evvel, Akif’ininkinin ise çok daha sonra, 1908’de yazıldığını göz önünde bulundurursak, devrine ve içinde bulunduğu ekole göre Fikret’ininkinin çok daha sade olduğunu söyleyebiliriz.

2) Ayrışan Yönler

Fikret’in şiirinde olay, *Bugün biraz daha râhattı, çok şükür...* (Parlatır Çetin, 2004, s. 284) şeklindeki pozitif bir cümleyle başlarken, Akif’in şiiri, çocuğun rahatsızlığının basit bir “*nezle-i sadriyye*” olmadığını ve son günlerde hâlinin daha da fenalaştığını ifade eden negatif cümlelerle başlar. Fikret’in şiirinde doktor, hastanın ayağına gider ve muayeneden sonra çocuk

ayağa kalkar. Akif'in hastası ise yürüyerek doktorun bulunduğu odaya girer fakat bir daha kalkmamak üzere ölüme gider.

Şahıs kadrosu açısından Fikret'in şiiri; anne, çocuk, doktor üçgeniyle ev içine hapsolürken Akif'in şiiri doktor, eczacı, müdür, mubassır, hasta çocuk, diğer öğrenciler ve arabacıyla cemiyete açılır. Fikret'in yetim olan hastası "anne kuzusu" ve "nazlı bebek" portresi çizirken Akif'in hem yetim hem de öksüz olan hastası "*heykel-i üryân-ı sefâlet*", "*kemik külçesi*" ve "*sâil-i âvâre*" gibi terkiplerle halkın sefaletlerine daha yakın (indigenous) bir portre ortaya koyar.

Fikret'in şiirinde anne, Allah'a tevekkül ve doktora tam bir itimat içindeyken Akif'in şiirinde doktora itimat yerine, işine müdahale vardır. Birincisinde doktorun merak etmeme tavsiyesine anne: *Hayır, Hudâ'ya emânet, neden merâk edeyim? / Fakat kuzum, ne kadar olsa ben de vâlideyim!* (Parlatır Çetin, 2004, s. 284) diyerek cevap verirken, ikincisinde *Bence, doktor, onu siz bir soyarak dinleyiniz;* ve *Nasıl ettin doktor?* (Ersoy, 2006, s. 11, 12) çıkışlarıyla doktorun muayene tarzına itiraz ve işine müdahale vardır. Bu da Fikret'in - Aşyan'a çekilme ve "Yeşil Yurt" özleminde olduğu gibi - pasif ve sığınmacı ruh hâline mukabil Akif'in müteheyyiç ve mücadeleci bir fitrata sahip olmasıyla izah edilebilir. Zaten çocukluklarında bile Fikret, Aksaray'daki evlerinin penceresinde oturup uzun uzun tabiatı seyrederken Akif, Boğaz'ın akıntılı sularında yüzme, taş atma ve güreş tutma gibi sporlarla meşgul olur. Bu da bize zannedilenin aksine Akif'in Fikret'ten daha fazla fatalist (cebrî/cebriyyeci) olmadığını gösterir⁴ (Ersoy, 2006, s. 17).

Fikret'in şiirinde dul kadının tek ümidi oğludur ve kadın oğlunun istikbali için yaşar. Akif'in hastasının ise annesi ve babası ölmüştür; kardeşinden başka hayatta hiç kimsesi yoktur ve Ahmet, kardeşi için yaşar yani "Küfe"deki Hasan gibi daha öğrencilik çağında hayatın ve ailesinin yükünü çekmek mecburiyetindedir.

Fikret'in manzumesindeki doktor çocuğa ilaç vermezken, Akif'in manzumesindeki doktor göstermelik de olsa birkaç ilaç yazar. Çünkü Fikret'in hastasının ilaca ihtiyacı yoktur. Akif'in hastasına ise ilacın bir faydası yoktur. Fakat hastayı psikolojik olarak rahatlatmak için göstermelik olarak birkaç ilaç yazılır.

⁴ Akif, yine aynı dönemde yazdığı "*Tevhîd Yâhud Feryâd*" adlı şiirinde "*Bir fâilin icbârı bütün gördüğüm âsâr! / Cebri değilim... Olsam İlâhî ne suçum var?*" dese de münferit mısralara takılmadan şiirlerine mahrutî bakıldığında onun sa'y ve iradeye oldukça önem verdiği görülür.

Fikret’in şiirinde çocuğun hastalığından ziyade, “zavallı anne(cik)” tabirleriyle başlayan mısralarla annenin perişan hâli nazara verilir. Biz o şiirde uykusuz ve soluk yüzlü bir kadının; evladının felaketi karşısında günden güne eriyen, biten, tükenen, fizikî ve ruhî portresiyle karşılaşırız. Aslında bu portre, cemiyet meseleleri karşısında - özellikle de sanatının ikinci devresinde - son derecede hassas olan Fikret’in ruh hâlidir. Dikkat edilirse “Hasta Çocuk” manzumesinin sonu, mesut bir şekilde noktalanır ki bu, aynı zamanda Fikret’in ümitvâr olduğunu gösterir.

Evet, sabâh olacaktır, sabâh olur, geceler

Tulû-ı haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ,

Bu mâ’î gök size bir gün acır; melûl olma (Parlatır Çetin, 2004, s. 462).

“Hasta Çocuk” manzumesinde hastanın başında ağlayan annenin hastadan daha öne çıkmasına mukâbil “Hasta” manzumesinde Ahmet öne çıkarılır. Akif, felaket ve sefalet tabloları çizmede eşsizdir. Bütün *Safahât* buna delil olarak gösterilebilir. İşte Akif’in mısralarında en ince teferruatına kadar bütün hususiyetleriyle resmedilen hasta tablosu:

Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedî:

Rengi uçmuş yüzünün, gözleri çökmüş içeri;

Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri.

O şakaklar göçerek cepheyi yandan sıkılmış;

Fırlamış alnı, damarlar da beraber çıkmış!

Bet beniz kül gibi olmuş uçarak nûr-ı şebâb;

O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bitâb!

O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;

Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!

Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağı;

İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı.

- Otur oğlum, seni dikkatlice bir dinleyelim...

Soyun evvelce fakat...

- Siz soyun, yok hâlim!

Soydu biçareyi üç beş kişi birden, o zaman

Aldı bir heykel-i üryân-ı sefalet meydan!

Bu kemik külçesinin dinlenecek bir ciheti

Yoktu (Ersoy, 2006, s. 11-12).

Akif, “Hasta”da veremli çocuğa maruz kaldığı felaketi kendi dilinden anlattırarak dramatisasyonu güçlendirirken, Fikret hastanın durumunu doktora ve annesine anlattırır (Güneş, 2012, s. 131). Görünen o ki “Resim Yaparken” ve “Resminin Karşısında” şairinin hasta tasviri, Akif’in kadar canlı ve detaylı değildir. Orhan Okay, Akif’in manzumesindeki hasta tasvirini, Türk edebiyatında “*benzeri bulunma(yan) bir ifade gücü*” olarak niteler (Okay, 1998, s. 48). Mehmet Güneş ise vakanın anlatımında realist ve parnasyen, çocuğun fizikî görünümünün tasvirinde natüralist, duyuş tarzında ise romantik bir yaklaşımın hissedildiğini söyler (Güneş, 2012, s. 153). Aşiyân’ın odalarında ve *Rübâb-ı Şikeste*’nin sahifelerinde gezinenlerin de teslimde tereddüt etmeyeceği gibi Fikret’in resimle olan ilgisi Akif’le kıyas kabul etmeyecek kadar ileri seviyededir. Fakat Akif’in “safahât-ı hayat”tan tablolar çıkartma kabiliyeti hakikaten çok yüksektir. Fikret’in sosyal içerikli manzumeleri ve Ali Ekrem’in Servet-i Fünûn’daki “Elvâh-ı Tabiat”ı ile Akif’in birinci *Safahât*’taki şiirlerinin objektif bir mukayesesi, bize bu hükmün mübalağa olmadığını açıkça gösterir. Gerçek anlamda Fikret’le başlayan manzum hikâye, Akif’in elinde balmumu gibi kıvamına erer. Devri içinde o kadar tesirli olan Fikret’in manzumeleri aslında sadece bir merhaledir.

Türkçenin kullanımı açısından da Akif’in Fikret’e göre daha sade bir dil kullandığı görülür. Mesela; Fikret’in manzumesindeki “*nevbet*” kelimesi, Akif’in şiirinde “*nöbet*” olur. Yine Fikret; “*anne/nine*”, “*vâlîde*” ve “*mâder*” kelimelerinin üçünü yani Türkçe, Arapça ve Farsçanın lügâtini kullanırken, Akif “anne” kelimesini daha da halk Türkçesi hâline getirerek sadece “*ana*” kelimesini kullanır. İki şiir mukayese edildiğinde Akif’in daha fazla Türkçe kelime ve deyim kullandığı görülür. Tanzimat’la birlikte yüzünü batıya çeviren Türk şiirinin batılı anlamda bir halk şiiri hâline gelmesinde kaderin garip bir tecellisi olarak Muallim Naci’nin manevî talebesi, Recaizâde’nin talebesini geçer (Kuntay, 2001, s. 438-439). Fakat bunda 1896’dan 1908’e uzanan 12 sene içinde Türk dilinin ve edebiyatının millî çizgiye doğru yaptığı - en azından zihni, fikri ve hissi - meylin de unutulmaması gerekir. Nitekim II. Meşrutiyet’ten sonraki Türkçü - Turancı hamlelerin hepsi, bu meylin döl yatağında gelişecektir.

Şiirlere edebî sanatlar açısından bakıldığında da Akif’in teşbih, istiâre, mecâz-ı mürsel, istifhâm ve nidâ sanatlarını Tevfik Fikret’ten daha fazla kullandığı görülür. Sadece şiirlerin başlıklarına bakıldığı zaman bile Fikret’in iki kelimelik bir sıfat tamlaması içinde anlatmak istediği şeyi, Akif’in tek kelimeyle anlatma gayreti içinde olduğu görünür.

Fikret’in şiirinde olay, flashback tekniğiyle anlatılırken, Akif’in şiirinde - genellikle manzum hikâyelerde olduğu gibi - kronolojik zamana riâyet edilir (Güneş, 2012, s. 107). Fikret’in şiirindeki çocuğun hastalığının sekiz on günlük bir mazisi olması hasebiyle geçici bir hastalık (sick) olduğu, Akif’in hastasının ise son on günde hatta bir ayda üçüncü devresine giren ve şiddetlenen rahatsızlığının (verem) uzun bir geçmişi olması yönüyle müzmin bir hastalık (ill) olduğu görülür.

Hayatının önemli bir kısmını Aşıyan’ında münzevi bir şekilde geçiren Fikret’in şiirinde olay, evin bir odasında geçerken, agora adamı olan Akif’in şiirinde Halkalı Ziraat Mektebinde geçer; vakanın sonunda çocuk, çağrılan paytonla İstanbul’a gider. Fikret’in hastası bulunduğu odayı mezara, perdeleri kefene benzeterek mekânın üzerindeki bunaltıcı tesirinden kurtulmak isterken, Akif’in hastası üç buçuk yıldır kendisini barındıran mektebini “âsude bir me’vâ” olarak görür ve oradan ayrılmayı ölümün bağrına düşmek gibi telakki eder (Güneş, 2012, s. 109). Fikret’in şiirinde mekânla hastanın psikolojisi arasında bir ilgi kurulurken Akif’in şiirinde böyle bir alakadan söz edilmez.

Sonuç

Bugüne kadar yapılmış pek çok çalışmada Tevfik Fikret ve Mehmet Akif, sathi ve ideolojik bakış açıları yüzünden her anlamda birbirinin zıddı ve muhalifi gibi takdim edilmiştir. Hâlbuki her ikisi de aynı zaman ve muhitte, aynı milletin çocukları olarak dünyaya gelmiş ve birbirine çok benzeyen sosyal, siyasi, edebî ve kültürel atmosfer içinde aynı türden sıkıntılara ve mağduriyetlere maruz kalarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bunun doğal neticesi olarak çoğu zaman benzer duyguları hissetmiş ve o duyguların tesiri/ilhamı altında Türk edebiyatına birbirine çok benzeyen şiirleri hediye etmişlerdir. *Rübâb-ı Şikeste*’nin ve *Safahât*’ın okuyuculara hitap eden birer mukaddimeyle başlaması, her ikisinin de kadınlar, çocuklar, ihtiyaçlar gibi cemiyetin gadrine uğramış zayıf kimselerin acınacak hâllerini şiirlerine malzeme yapmaları, II. Abdülhamid’in başında olduğu siyasî sisteme karşı duydukları rahatsızlıkları izhar etmeleri, ideal kahramanlar (Haluk - Asım), ve ütöpik dünyalar peşinde koşmaları ve sanat görüşleri itibariyle birbirlerine çok yaklaşımları, bu benzerliklerden sadece birkaçıdır. Bununla

birlikte insan, bhusus sanatkâr olmanın tabii neticesi olarak farklı faktörlerin tesiri altında birbirlerinden uzaklaştıkları ve farklı düşündükleri de görülmektedir. Münhasıran “Hasta Çocuk” ve “Hasta” şiirlerini baz alan bu çalışma, bize Tevfik Fikret ile Mehmet Akif’in sanat anlayışları itibariyle ana çizgilerde tam bir benzerlik içinde olduklarını fakat ayrıntılarda birbirlerinden ayrıldıklarını göstermiştir.

Kaynaklar

- Akyüz, K. (2000). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ersoy, M. Â. (2006). *Safahat (Safahat’ı Teşkil Eden Yedi Kitabın Tam Metni İle Safahat Dışında Kalmış Bir Kısım Şiirleri)*. (Haz. Düzdağ, M. E.). İstanbul: DN-Aden Yayıncılık.
- Güneş, M. (2012). *Servet-i Fünûn’dan Cumhuriyet’e Türk edebiyatında manzum hikâye*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kaplan, M. (1994). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar -2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1995). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar -1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). *Tevfik Fikret*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kuntay, M. C. (2001). *Mehmet Akif*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- M. T. Fikret. (1311). Hasta çocuk. *Servet-i Fünûn*, Y. 5, C. 10, S. 257, 354.
- Mehmed Akif. (1908). Hasta. *Sırat-ı Müstakim*, Aded: 5.
- Mehmed Emin. (1316/1899). *Türkçe şiirler*. Kostantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.
- Okay, O. (1998). *Mehmet Akif: Bir karakter heykelinin anatomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İ. ve Çetin, N. (2004). *Tevfik Fikret bütün şiirleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ruşen Eşref. (1919). *Tevfik Fikret (hayatına dair hatıralar)*. İstanbul: Hilâl Matbaası.
- Tanpınar, A. H. (1995). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1998). *19. asır Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.